

**Draaiboek
SYSTEEMTHERAPEUTISCHE
SUPERVISORENCURSUS**

“Utrechtse systeemsupervisorencursus”

7-daagse cursus

Studentenversie februari 2020

**Erkend 13-1-2020, geldig tot 13-1-2025
Draaiboeknummer: D20001**

Alle rechten voorbehouden.

Overname alleen na toestemming van de auteurs.

© 1e versie juni 2018, 2e versie december 2018, 3e versie november 2019, studentenversie feb 2020
Judith de Graaf en Jaap Zoetmulder

Voorwoord bij de derde versie

In december 2018 is ons eerste draaiboek voor de Utrechtse systeem-supervisoren-cursus erkend. Deze erkenning was voor één jaar vanwege het simpele feit dat er nog geen richtlijn bestond voor het draaiboek van een supervisorencursus, net zomin als er een competentieprofiel was voor de systeem-therapie-supervisor.

Het onderstaande draaiboek is de uitkomst van wijzigingen en aanvullingen in ons oorspronkelijke draaiboek, naar aanleiding van de inmiddels door de NVRG ontwikkelde Richtlijnen Supervisorencursus en het Competentieprofiel systeemtherapie-supervisor. Op basis van deze documenten hebben we, zoals afgesproken, het draaiboek waar nodig aangepast. Dit betekende, naast inhoudelijke aanpassingen, in ieder geval een uitbreiding van de lengte van de cursus, van 36 naar 49 uur. In deze uitbreiding konden wij ons vinden; weliswaar zijn ons inziens in de oorspronkelijke 36 uur alle belangrijke onderwerpen voldoende aan bod gekomen; we ervoeren wel een te grote intensiteit en een behoefte aan meer 'lucht' en ruimte in het programma.

Tevens hebben we onze eigen ervaringen met onze eerst gegeven supervisoren cursus verwerkt in dit aangepaste draaiboek; we hebben getracht te behouden wat goed werkte en veranderd en aangevuld waar nodig.

We hebben de cursus met veel plezier gegeven en het draaiboek opnieuw aangepast. We hopen op basis hiervan met de volgende 'versie' van onze cursus van start te kunnen.

November 2019

Judith de Graaf en Jaap Zoetmulder

Programma Supervisorencursus 2019

Inleiding

1.1. Opzet

Het betreft een cursus van 49 uur, verdeeld over 7 zaterdagen van 7 uur, van 9.30-17.30 uur, inclusief een uur lunchpauze. Iedere zaterdag is verdeeld over twee dagdelen van 3,5 uur waar 2 thema's aan bod komen; er wordt aandacht besteed aan theorie (literatuur) en oefeningen en aan het bekijken van en reflecteren op de door de cursisten gemaakte opnames. (In twee subgroepen plus docent). De frequentie van de lessen is ongeveer 1x per maand.

1.2. Doelgroep

Aspirant-supervisoren die meer dan vijf jaar lid zijn van de NVRG. Cursisten dienen minstens acht uur in de week als systeemtherapeut te werken en ten tijde van de cursus minstens één systeemtherapeut-in-opleiding in supervisie te hebben. (Nadat deze minstens 25 uur erkende NVRG-cursus heeft gehad). Daarnaast hebben cursisten aantoonbare belangstelling voor de ontwikkeling van het vak van systeemtherapeut.

1.3. Docenten

Judith de Graaf is klinisch psycholoog, psychotherapeut en systeemtherapeut. Ze werkt in haar eigen praktijk in Utrecht, na vanaf 1992 in diverse psychiatrische instellingen te hebben gewerkt. Ze is gecertificeerd EFT-therapeut en -supervisor, NVRG-leertherapeut en -supervisor, alsmede opleider, bij de RINO Amsterdam en Stichting EFT Nederland te Utrecht.

Jaap Zoetmulder is psychotherapeut en systeem- en gedragstherapeut. Lid NVRG, VGCT. Hij is werkzaam in zijn eigen praktijk in Bussum, na jarenlang in de GGZ bij afdelingen voor persoonlijkheidsstoornissen te hebben gewerkt in Amsterdam en Utrecht. Hij is gecertificeerd EFT-therapeut en -supervisor, alsmede opleider, supervisor en leertherapeut voor de NVRG. Docent aan de RINO-opleidingen te Utrecht en Amsterdam en Stichting EFT Nederland te Utrecht.

1.4. Visie

Deze supervisie cursus gaat uit van het systemische referentiekader met de nadruk op het emotiegerichte- en hechtingsperspectief en leidt op tot systeemtherapie-supervisor. Hoewel wij als docenten in onze benadering het ervaringsgerichte- en hechtingsperspectief vooropstellen, willen we de cursisten van daaruit uitdrukkelijk stimuleren in het ontwikkelen van hun eigen supervisie-stijl en het kiezen van hun eigen voorkeursmodel. We gaan in de cursus dan ook actief op zoek naar model-overstijgende factoren in effectief superviseren. Optimaal leren wordt naar ons idee gestimuleerd vanuit een veilig en tegelijkertijd uitdagend leerklimaat. We beogen hierbij door een afwisselend lesaanbod bij de verschillende leerstijlen van de cursisten aan te sluiten.

Hoewel het inhoudelijk gaat over werk met patiëntsystemen, bevindt supervisie zich op het 'ontwikkelings-continuüm' tussen onderwijs en therapie in. Het is de integratie van theorie, praktijk en het experiëntieel-bevatten. Maar er zijn wel verschillen. Zo ligt bij supervisie

meer accent op didactiek dan dit het geval is in therapie, terwijl het persoonlijke ontwikkelingsproces op werkgebied in supervisie meer gerichte aandacht krijgt dan in onderwijs. Het (leren) nadenken over manieren waarop de supervisant door de supervisor geholpen wordt zich professioneel verder te ontwikkelen, is van essentieel belang.

Deze competenties komen in de cursus expliciet aan bod, en worden ervaringsgericht, theoretisch en met behulp van oefening behandeld, via de volgende onderwerpen:

1.5. Onderwerpen en werkwijzen die aan de orde komen

Om een kort overzicht te geven per les welke thema's en onderwerpen aan bod komen hebben we ze hierna op een rij gezet.

De volgende onderwerpen komen aan bod

- a) Kennismaking met elkaar en met de supervisant, attitude van de supervisor.
- b) Leerstijlen en supervisie modellen.
- c) Vormgeving van de supervisie als geheel en maken van supervisie-overeenkomst.
- d) Vormgeving van een supervisiebijeenkomst.
- e) Onderscheiden van soorten supervisie vragen.
- f) Werkvormen in supervisie: verbaal, non-verbaal, rollenspel, rolwisseling, beeldmateriaal hanteren.
- g) Groepssupervisie, het potentieel van de groep, verschillen in behoeften, kennis, leerstijlen en soorten van vragen.
- h) Ethische dilemma's en regelgeving.
- i) Parallelprocessen en valkuilen.
- j) Omgaan met de context van de supervisant.
- k) Het Zelf, of: de persoon van de therapeut en supervisor.
- l) Hanteren van diversiteit in de supervisie relatie.
- m) Beoordeling en afronding.

1.6. Competenties, uitleg gehanteerde codes en tabellen

In de opleiding werken we toe naar het ontwikkelen van de competenties voor supervisoren zoals die zijn geformuleerd door de NVRG. Ook hierbij geldt dat deze steeds een combinatie vormen van attitude, kennis en vaardigheden.

Competentienummers en gedragsindicatoren NVRG

Voor de competenties gehanteerd door de NVRG, verwijzen we het "Competentieprofiel Supervisoren NVRG" (mei 2019) dat de volgende 7 competentiegebieden bevat:

1. Vakbekwaamheid als supervisor systeemtherapie (De supervisor combineert vakinhoudelijke kennis en vaardigheden met didactische vaardigheden).
2. Communicatie (De supervisor communiceert helder en effectief over alle aspecten die de supervisie aangaan).
3. Samenwerking (De supervisor vervult de rol van supervisor binnen een bredere context).
4. Kennis en wetenschap (De supervisor houdt zijn deskundigheid als supervisor en als systeemtherapeut bij en volgt de relevante ontwikkelingen in het werkveld).
5. Maatschappelijk handelen (de supervisor heeft als opleider en als systeemtherapeut een voorbeeldfunctie)
6. Organisatie (De supervisor zorgt voor een adequate organisatie van de supervisie.

7. Professionaliteit (De supervisor zorgt/gaat uit van inhoudelijke, beroepsethische en juridische kwaliteitseisen en neemt de eigen professionele en persoonlijke grenzen in acht).

2. Didactische uitgangspunten en methoden:

De opbouw en opzet van de cursus loopt parallel en is congruent aan het proces van supervisie geven zelf. Met kennismaken en doelen vaststellen aan het begin, daaraan werken en verder verdiepen in het midden, en afronden, evalueren en beoordelen aan het einde. De ervaringsgerichte focus krijgt veel ruimte, uiteraard naast reflectie en kennisoverdracht. We doen ons best een veilig, afwisselend en uitdagend leerklimaat te scheppen, waarbinnen de cursisten hun nieuwe rol kunnen oefenen, ervaren, uitproberen, en hun eigen stijl als supervisor verder kunnen ontwikkelen. Speelsheid en acceptatie zijn daarbij voor ons belangrijke waarden.

Gedurende de cursus bouwen we samen met de groep aan een toolbox met oefeningen, tips and tricks die gaandeweg op een grote flap worden geformuleerd en bewaard.

Elke dag start met het aansluiten bij de groep. Daarbij wordt stilgestaan bij de ervaringen met supervisie geven van de afgelopen periode. Dan volgt een ervaringsgerichte oefening die aansluit bij het (een) thema van de dag.

Vervolgens wordt de theorie behandeld. Dat onderdeel begint met een korte *Ted Talk* achtige presentatie door een cursist of een groepje cursisten over de extra (verdiepings)literatuur, met als doel dat de cursisten hun didactische vaardigheden kunnen oefenen en elkaar warm leren maken voor meer theoretische verdieping, een belangrijke rol van de supervisor. Van de basisliteratuur wordt verwacht dat deze voor elke bijeenkomst door alle cursisten wordt gelezen. De docenten lichten bepaalde theoretische concepten nog nader toe m.b.v. sheets, filmmateriaal of verbale uitleg. Vanzelfsprekend is er ruimte voor vragen en discussie. Over de thema's van de dag worden op vaardigheid of op reflectie-gerichte oefeningen aangeboden, zoals bijvoorbeeld een rollenspel, een reflectie team of een 'round robin' oefening, of het gebruik van non-verbale middelen.

Bij het begin van de cursus worden koppels gevormd die elkaar in de periode tussen de cursusdagen superviseren over systeem therapieën die ze zelf doen en dit op video opnemen. Dit is erg leerzaam door de feedback vanuit de supervisantpositie op de vragen en interventies van degene die superviseert.

[Video-observatie en bespreking \(Vo\)](#)

Ook is er elke dag in de middag een uur ingeruimd voor het in subgroepen bekijken van video-opnames waarin cursisten hun ervaringen met het geven van supervisie met elkaar en de docenten delen en er feedback op krijgen.

De wijze van bekijken en bespreken van de video-opnamen krijgt veel aandacht. Tal van vragen komen langs: hoe creëren we een veilige sfeer, hoe helpen we elkaar (en dus ook onze supervisanten) om het bekijken van video niet alleen goed te 'doorstaan' maar vooral optimaal te gebruiken? Hoe helpen we de mede-supervisor in het groepje aan te blijven sluiten bij het belevings- en ervaringsniveau van de supervisant? Hoe kan de supervisor de reflectie van de supervisant bevorderen, waarbij door de supervisor een metapositie wordt

ingenomen ten aanzien van de rollen en posities in het supervisieproces en ook de grens bewaken tussen supervisie, werkbegeleiding en leertherapie?

De overige tijd wordt besteed aan verdiepende, reflecterende groepsgesprekken over de thema's van de dag.

Na elke dag wordt door de cursisten een kort (doorlopend) reflectieverslag geschreven, dat aan de hele groep inclusief docenten wordt gestuurd.

3. Einddoelen:

Supervisor worden en zijn is 'work-in-progress', maar we verwachten dat de cursisten aan het eind:

- In staat zijn een supervisietraject vorm te geven, zowel qua condities als proces
- Op de hoogte zijn van de verschillende theoretische visies op supervisie in psychotherapie en systeemtherapie in het bijzonder en in staat zijn tot een consistente methodische aanpak.
- Kunnen reflecteren op de verschillende aspecten van de supervisierelatie en ook de supervisanten hiertoe kunnen aanzetten
- Dilemma's, valkuilen en parallelprocessen kunnen onderkennen en hanteren, en daarbij cultuur-sensitief zijn.
- Een begin hebben gemaakt met het ontwikkelen van een bij hem/haar passende professionele stijl zoals geformuleerd in de paragraaf: 'visie op supervisie' van het procesverslag.

4. Eindopdracht, evaluatie en beoordeling:

De eindopdracht bestaat uit het schrijven van een proces-samenvatting waarin de cursist antwoorden op de volgende vragen beschrijft:

Waar kwam ik vandaan, waar stond ik aan het begin van de cursus, wat was mijn focus, hoe is mijn proces verlopen, waar sta ik nu, wat is nu mijn identiteit/visie als supervisor en in welke richting wil ik mezelf verder ontwikkelen als supervisor?

Cursisten presenteren op de laatste dag hun proces aan elkaar, waarin, naast het in taal weergeven van het proces creativiteit wordt aangemoedigd; het proces mag verbeeld, gezongen, met een PP weergegeven worden, etc. Aan de hand van een kort filmfragment (max 10 minuten) van een supervisiezinging wordt dit verder geïllustreerd en beschreven.

Docenten geven aan elke cursist feedback over diens leerproces, cursisten geven elkaar feedback.

Voor de competenties 1,2, 4 en 7 met bijbehorende indicatoren zullen in de eindpresentaties en eindverslagen uitgebreid worden belicht. De competenties 3 en 6 komen uitgebreid aan de orde tijdens de cursus (namelijk op dag 1 en 6), maar kunnen vooral in de leersupervisie verder worden getoetst.

5. Evaluatie

Evaluatie: aan het eind van de cursus wordt aan de cursisten gevraagd de cursus inhoudelijk per onderwerp en dagdeel en op het gebied van sfeer, voorwaarden en organisatie te beoordelen. Ook wordt er gevraagd naar feedback op de werkwijze van de docenten. Na elke bijeenkomst is/wordt mondeling gevraagd hoe zinvol de geboden was/is, en de

feedback is/wordt verwerkt in het aangepaste draaiboek. Ook worden de reflectieverslagen door de docenten gebruikt als evaluatiemateriaal op basis waarvan aanpassingen worden gedaan in het draaiboek.

6. Beoordeling:

Docenten beoordelen cursisten op grond van hun eindopdracht en functioneren in de groep gedurende de cursus. Volgens het NVRG-reglement moet iedere deelnemer gedurende een jaar minstens 8 x leersupervisie volgen bij een leersupervisor wat tot de uiteindelijke beoordeling leidt. De opleiders van de cursus en de leersupervisor overleggen telefonisch met elkaar en beoordelen dan of de supervisor in training benoemd wordt als erkende supervisor.

Zie ook punt 4 hierboven. Een aantal competenties met bijbehoren indicatoren zullen meer (en detail) aan de orde komen tijdens de leersupervisie.

Cursisten evalueren zichzelf en hun ontwikkeling in hun procesbeschrijving en op basis van de videopresentatie die zij maken van delen van supervisiesessies (10-15 min).

7. Aanwezigheid-afwezigheid

Aanwezigheid: de cursist mag maximaal 10% van de cursus missen. Bij afwezigheid moet een vervangende opdracht gemaakt worden. Zie de uitleg en criteria op site www.eft.nl.

8. Aan te schaffen boeken:

- Jordan, K., (2016), *Couple, Marriage, and Family Therapy Supervision*. New York: Springer. (*Hierna te noemen: Jordan*)
- Beunderman e.a., (2016), *Theorie en praktijk van supervisie in de GGZ. De Tijdstroom*. (*Hierna te noemen: Beunderman*)
- Burck, C., Daniel, G. (ed), (2010), *Mirrors and Reflections. Processes of Systemic Supervision* London: Karnac. (*Hierna te noemen: Burck en Daniel*)

Verder wordt verondersteld dat het Handboek voor Systemtherapie, 2de editie (2014) in ieders bezit is en de inhoud in grote lijnen bekend.

Aanbevelingswaardige literatuur

- Bean e.a. (2014) *Exercises and activities in Clinical Supervision. Cultivating Competence and Self-Awareness*. (*Hierna te noemen: Bean*)
- Hawkins, P., R. Shohet, (2012), *Supervision in the helping professions*. 4e ed. Open University Press, Berkshire.
- Scaife, J. (ed.), 2009. *Supervision in Clinical Practice. A Practitioner's Guide*. Second Edition. East Sussex; Routledge.
- Todd e.a. (2014) *The Complete Systemic Supervisor. Context, Philosophy, and Pragmatics*. (*Hierna te noemen: Todd*)
- Aponte Harry J. and J. Carol Carlsen (2000) *Using the Person-of-the-Therapist Supervision Instrument*; oa. Aponte & Winter *The use of self in therapy*. New York, Routledge,

9. Data:

18 april, 9 mei, 13 juni, 5 september, 3 oktober, 14 november, 12 december 2020:
09.30 uur – 17.30 uur.

10. Plaats:

Zaal van A Solution; Newtonlaan, Utrecht
Het NBC, Utrecht

11. Erkenning:

NVRG en NVP geldig tot 13-1-2025; Draaiboeknummer: D20001

Globaal overzicht per dag

Dag 1

Thema's: kennismaken, leerstijlen, supervisiemodellen en doelen.

Overzicht van de dag:

De kennismaking speelt zich vandaag op verschillende niveaus af:

- a. Kennismaking met de groep
- b. Aandacht voor eigen leerstijlen en leergeschiedenis
- c. Competenties en vaardigheden; common factors.
- d. Introductie verschillende supervisiemodellen
- e. De wijze van/ de vaardigheid van kennismaken met de supervisor
- f. Vertrouwd raken met de opzet van de cursus; de werkwijze uitleggen en planning maken
- g. Een begin maken met het formuleren van doelen
- h. Kennismaken met de supervisor; Oefenen van een kennismakingsgesprek

Literatuur:

- Beunderman hfdst 5, 20
- Burck en Daniel: hfdst 3
- Jordan: hfdst 2 en 5
- Competentieprofiel supervisors NVRG, versie mei 2019

Hand-outs:

Supervisors-competentie-overzicht van de NVRG.

Evaluatie- Vasschalen.

Checklist supervisie

Huiswerk voor de volgende lesdag (2)

Doelen voor deze cursus omschrijven en (zoals elke keer) reflectieverslag en literatuur.

Dag 2

Thema's: Attitude, context, vormgeven van het supervisieproces

Deze dag behandelt zowel de attitude van de supervisor als de vormgeving van het proces.

Vanuit welk model je ook werkt, een aantal zaken komt stevast terug in een supervisie-

traject. Hoe schep je optimale voorwaarden voor het leerproces van de supervisant (en van de cursisten in deze cursus)? Hoe ga je om met de verschillende petten die je als supervisor soms op hebt, en bouw je een goede werkaliantie en vertrouwen op?

Hoe voorkom je dat doelen loze kreten worden of dat een contract als onzinnige formaliteit wordt beleefd?

Overzicht van de dag:

- a. Aansluiten bij de groep
- b. Persoonlijke oefening in drietallen
- c. Tedtalk literatuur (zie uitleg bij inleiding)
- d. Attitude, werkrelatie, (*verschillende rollen van de supervisor*)
- e. Vormgeving supervisie. ~~Formele aspecten; contract leerdoelen, proces vormgeven, agenda per sessie~~
- f. Presentie-oefening
- g. Video-observatie
- h. Afsluiting: Take away message en introductie van de “praktische supervisie gereedschapskist.”
- i. Huiswerk.

Literatuur:

- Jordan: hfdst 2, 4
- Beunderman hfdst 3,6, 9
- Burck en Daniel: hfdst 14
- Todd: Janie Long and John Lawless. What is our style? The SSI.

Extra: Burck en Daniel hfdst 2.

Huiswerk voor de volgende lesdag (3):

Reflectieverslag, literatuur, breng een favoriet (of juist onbekend) non-verbaal middel mee dat je graag gebruikt in therapie en/of supervisie.

Dag 3

Thema's: Werkvormen in supervisie 1, soorten supervisie vragen (bakjes)

Deze dag gaat over het hoe. Hoe brengt de supervisant materiaal in, en op welke manieren kun je als supervisor met verschillende werkvormen aansluiten bij de vraag van de supervisant? Zowel aan verbale als non-verbale werkvormen zal aandacht worden besteed.

Overzicht van de dag

Deze dag komt het volgende aan de orde:

- a. Aansluiten bij de groep (zie omschrijving dag 2)
- b. Persoonlijke oefening.
- c. Tedtalk literatuur (zie omschrijving in de inleiding)
- d. Soorten supervisie vragen. Wisseling van vorm. Manieren van inbrengen en gebruik technieken o.a. spel, non-verbaal, rolwisseling. Afstemmen van werkvorm op soort supervisie vraag/ context/systeem “bakjes-oefening”
- e. Video-observatie

- f. Toolbox
- g. Afsluiting (zie omschrijving dag 2)

Literatuur:

- Stewart, A. & en L.G. Echterling (2008) Playful Supervision: Sharing Exemplary Exercises in the Supervision of Play Therapists. In: Drewes, A.A & Mullen, J.A. (ed) Supervision can be playful. Techniques for Child and Play Therapist Supervisors.
- Jordan: hfdst 3 en 12
- Beunderman: hfdst 8 en 18 (toegevoegd hfdst van Anke Savenije)
- Extra: Vermeire, S. (2014) Supervisie als rijke beschrijvingen en meerstemmigheid. In: *Systeemtheoretisch Bulletin*, 32 (2), p. 115-134.

Huiswerk voor de volgende lesdag (4):

Reflectieverslag, literatuur.

Dag 4.

Thema's: **Vervolg werkvormen; Groepssupervisie**

Vandaag besteden we aandacht aan het geven van groepssupervisie. Hoe zet je dit op? Hoe maak je constructief gebruik van de krachten in de groep? Wat is de meerwaarde en met welke valkuilen kun je te maken krijgen? Welke rol spelen parallelprocessen? Heeft de supervisor een extra rol?

Indien je met een "hechtingsbril" zou kijken naar de groep en naar jouw rol als supervisor; wat kun je daarover dan opmerken? Daarbij zijn het diagram van Bartholomew; die van het IWM en PACE van Hughes bruikbaar om de dimensies van de rollen vast te stellen.

Overzicht van de dag:

- a. Aansluiten
- b. Experientiële oefening over een positieve en negatieve groepservaring
- c. Tedtalk literatuur
- d. Oefenen met groepssupervisie-technieken
- e. Nabespreken en koppelen met de literatuur
- f. Video
- g. Toolbox
- h. Afsluiting

Literatuur:

- Burck en Daniel hfdst 9
 - Hawkins. P,R. Shohet, 2012: Group and peer-group supervision In: Hawkins. P, R. Shohet, (2012), Supervision in the helping professions. 4e ed. Open University Press, Berkshire
- Extra: Burcke en Daniel hfdst 6, 16

Huiswerk voor de volgende lesdag (5): reflectieverslag, literatuur, nadenken over een supervisie casus waarbij jouw persoonlijke valkuilen of tegenoverdracht je in je professionele handelen belemmerde.

Dag 5

Thema's: Zelf van de therapeut/zelf van de supervisor/diversiteit/ invloed van context van de supervisant en supervisor

Deze dag gaat zowel over de "binnenkant" van de systeemtherapeut en systeemsupervisor, als over de invloed van de (werk)context en culturele of etnische achtergrond van SVT en SVR. De innerlijke dialoog van de therapeut en die van de supervisor kunnen bruikbare informatie geven over het proces van het systeem, de supervisant en de supervisor. En kunnen helpen om blokkades te doorbreken. Het "Zelf van de therapeut" wordt in de psychotherapie, maar ook in de systeemtherapie, waarin we omschrijvingen tegenkomen als het innerlijke dialoog en innerlijk systeem van de therapeut (Satir, Baldwin, Schwartz, Rober) als een belangrijk instrument gezien. We reiken oefeningen aan om je daar meer van bewust te worden, en om je supervisant daarbij te helpen.

Ook de invloed van de werk- en maatschappelijke context van de supervisanten op het supervisieproces komt aan bod, congruent aan het systemische model, waarbij niet alleen naar het functioneren van de individuele supervisant met het systeem dat in behandeling is, wordt gekeken, maar ook naar factoren uit de ruimere context.

Overzicht van de dag:

- a. Aansluiten bij de groep (zie omschrijving dag 2)
- b. Persoonlijke oefening.
- c. Tedtalk literatuur (zie omschrijving in de inleiding)
- d. De blokkerende therapeut en diens supervisor. Het Droste-effect. Herkennen en voorkomen van blokkades
- e. Diversiteit en context
- f. Video-observatie en bespreking
- g. Toolbox
- h. Afsluiting (zie omschrijving dag 2)

Literatuur

Graaf, J.M. de, Zoetmulder, J. Als de therapeut vastloopt. Hoofdstuk 16 in: Graaf, J.M. de, Zoetmulder, (2018) (red.). *Emotionally Focused Therapy in uitvoering, een casusboek*, Utrecht, Stichting EFT.

Jordan: hfdst 7 en 17

Kohnstamm, B. (2013/2014) Therapist Toolbox article; Tools for Accessing the Therapist's Own Attachment Story in Supervision.

Burck en Daniel: hfdst 10, 11.

Extra: Hahn, W.K. (2003). De beleving van schaamte in psychotherapie supervisie. *Toegang tot de psychotherapie Internationaal*, 11, 4, 366-389.

Huiswerk voor de volgende lesdag (6): reflectieverslag, literatuur, nadenken over een ethisch dilemma of een ingewikkelde supervisiekwesitie om mee te brengen.

Dag 6

Thema's: beoordeling/valkuilen en parallelprocessen/ethiek en waarden

Soms worden we in een supervisieproces voor lastige of onverwachte keuzes geplaatst, of lukt het niet een proces vlot te trekken. Omdat bij ingewikkelde, niet volgens het boekje

verlopende processen vaak ook ethische dilemma's een rol spelen, en soms onze waarden op de proef worden gesteld, komen deze onderwerpen samen aan bod.

Daarnaast komt aan de orde: De beoordeling door de supervisor en het spanningsveld tussen het creëren van een veilige leeromgeving en de poortwachtersrol.

Hoe wordt de beoordeling een geïntegreerd deel van het proces en hoe beoordeel je op een veilige manier? Hoe ga je om met onder de maat functioneren van supervisanten? Het gebruik maken van de door de NVRG geformuleerde competenties als kader is daarbij helpend omdat het helpt concretiseren wat er beoordeeld wordt, wat de veiligheid ten goede komt.

Overzicht van de dag:

- a. Aansluiten
- b. Persoonlijke oefening
- c. Tedtalk (zie omschrijving in de inleiding)
- d. Ethische dilemma's en valkuilen in supervisie
- e. Beoordeling
- f. Toolbox
- g. Video
- h. Afsluiting

Literatuur

Vermeire, S. (2014). Ethiek. In: A. Savenije, J. Van Lawick en E. Reijmers. Handboek Systeemtherapie (p. 151-161) Utrecht: De Tijdstroom.

Jordan: hfdst 6.

Beunderman hfdst 7, 11 en 13

Todd: h 16 en h.19

Extra: Bean: h 14: (Exploring conflict and its importance to clinician development)

Huiswerk voor de volgende lesdag (7):

reflectie, eindopdracht voorbereiden en eindverslag schrijven.

Dag 7

Afronding en presentatie eindwerkstukken.

Op deze dag komt zowel het afscheid en afronden als laatste onderdeel van het supervisieproces, als de beoordeling van de cursisten en evaluatie van cursus en docenten aan bod.

Overzicht van de dag:

- a. Aansluiten
- b. Persoonlijke oefening
- c. Presentaties van de eindopdrachten.
- d. Evaluatie van de cursisten door de docenten en elkaar.
- e. Evaluatie van de cursus en de docenten door de cursisten, zowel mondeling als schriftelijk.
- f. Toolbox, afsluiting